

Divácká recepcce: analýza kódu *spolupřítomnost*

… “protože to, co je na jevišti, je falešné, ale to, co je v hledišti, je skutečné “ aneb není vtáhnout jako vtáhnout ;-)

Pod kódem „spolupřítomnost “ rozumíme vyjádření respondentů týkající se různých druhů sdílené divácké zkušenosti, zejména během představení. Na základě odpovědí respondentů čtyř zkoumaných divadel lze výpovědi spadající pod kód „spolupřítomnost “ typizovat následujícím způsobem:

- 1) Spolupřítomnost divák-divák (reflexe okolosedících diváků v publiku)
- 2) Spolupřítomnost divák-postava/děj
- 3) Spolupřítomnost divák-herec (v rámci představení)
- 4) Spolupřítomnost divák-herec (mimo divadelní prostor)

První typ lze následně detailněji hierarchizovat

- a) Distancované vnímání diváků (princip sledování „druhého představení “)
- b) Zakoušená/vědomá spolupřítomnost (pocity sounáležitosti, divák jako součást celku)
- c) Podřízení celku (tzv. emoční nákaza)

Jednotlivé kategorie můžeme demonstrovat následujícími výpovědmi:

Spolupřítomnost divák-divák (reflexe okolosedících diváků v publiku)

- **Distancované vnímání diváků (princip sledování „druhého představení “)**

„Ano. Všímám si publika. Všímám si samozřejmě publika. Většinou pochopitelně má v záběru, protože se nerad otáčím, i když taky hodím po známých přes rameno a někdy mně to baví sledovat reakce těch lidí, jo, někdy u některého představení je fakt vidět, že jsou unavení z práce, že někdo si občas schrupne, to všechno se stává v divadle, člověk tam opravdu vidí všechno, jo, a to je tedy taky zajímavý mnohdy. “

(P98: 51_muz_VS.rtf - 98:29 MDB)

„...vždycky sedím někde vpředu, tak se dívám, mám obrovskou radost z toho, že za tu dobu, co já chodím do divadla, už je to let, se to, myslím si, jako změnilo, omládlo, chlapi choděj, což je fantastický a mám z toho hroznou radost.“ (P99: 51_zena_SS.rtf - 99:23 MDB)

„Všímám si publika v divadle. Zajímají mě reakce publika, také složení, je zajímavý, že tady převažují ženy. A někdy je v hledišti hodně mladých lidí. Asi je to tehdy, když přijede nějaká škola.“ (P103: 58_zena_VS.rtf - 103:14 MDB)

- **Zakoušená/vědomá spolupřítomnost (pocity sounáležitosti, divák jako součást celku)**

Diváci svoje pocity sounáležitosti vyjadřují různými příklady.

Respondenti chápou publikum jako rodinu nebo komunitu: „Já bych chtěla ještě říct, že vidím HADivadlo jako takovou rodinu a tak by to mělo zůstat“ (P51: 14_zena.rtf - 51:50 HADI)

„Spíš to HaDi je mi blíž, je to takové kontaktní, takový kolektiv.“ (P52: 16_muz_ZS.rtf - 52:17 HADI)

Zakoušená spolupřítomnost může být posána jako fyzický zážitek: „V tom malém prostoru je intenzita společného zážitku někdy skoro hmatatelná.“ (P48 Zena_SS.rtf 48:15 DUS)

Pro respondenta může být podstatnější spolupřítomnost publika než-li „živost“ artefaktu:

„Já mám radši kolektivní prožívání a přijde mi to slavnostnější jít do kina nebo do divadla. Teď bych se sice ráda na Doma u Hitlerů podívala, když díky Vám vím, že je to přístupné na internetu, ale moc často to nedělám. A když dávají záznam nějaké inscenace na ČT2 tak mě to tolik neláká, když vím, že si na to představení můžu zajít do divadla.“ (P65: 26_zena_SS_3_druhy_pokus.rtf - 65:69 HADI)

„Ale když představení vidím podruhé nebo je to špatné představení, tak začínám sledovat ostatní lidi. Protože to, co je na jevišti je falešné,

ale to, co je v hledišti je skutečné. Takže někdo spí, někdo to prožívá, zkrátka mě reakce diváků zajímá. Když mě to nemůžou dát na jevišti, tak to začínám hledat jinde. “ (P63: 26_zena_SS_2.rtf - 63:46 HADI)

Někdy prostorové uspořádání podněcuje aktivnější vnímání ostatních diváků:

„Jo, já se ráda koukám, co to s lidma dělá ...taky ten Provázek to umožňuje, že často je ta scéna taková, že se lidi vidí, ta scéna je taková. Třeba sedí uprostřed.. jo to mě zajímá. A někdy mě to taky hodně baví, protože často je vidět, že tam někdo přišel a vůbec nevěděl, na co jde, tak jako teď je vidět, jak se rozhlíží, jestli ty lidi.... Jestli von je divnej nebo voni jsou divný. Děcka tam berou s sebou, což nevím jestli je úplně vono, ale třeba jak reagujou děcka, to mi přijde zajímavý. A taky kolikrát koukám, když mám možnost, na lidi našeho věku, tak si tak říkám, co jako nato....., jestli jsou to příbuzní .. “ (P29: 20_63_zena_vs.rtf - 29:42 HUSA)

- **Podřízení celku (tzv. emoční nákaza)**

„Samozřejmě, když se publikum tváří spokojeně a směje se, tak to ve mně taky vyvolává ten příjemný pocit. Určitě jsem do určité míry ovlivněná okolím. “ (P16: 22_24_zena_studentVS.rtf - 16:43 HUSA)

„Jo, nejhorší jsou středoškoláci. To myslím, že bylo zrovna něco na provázku a byli jsme tam s kolegyní a to bylo šílený. Taková ta klasika, řekne se dvojsmyslná věta a oni smějou až do konce představení. Takže to je takový nepříjemný, že to ruší. Nebo když třeba v městském nekterý ty muzikály trvají tři hodiny, tak se ti lidi, kteří jsou závislí třeba na mhd zvedají třeba už půl hodinu před koncem. Takže tak jako ruší vás to, ale zase chápete, protože, jak jinak se mají dostat domů. “ (P23: 16_39_zena_vs.rtf - 23:29 HUSA)

„A stoprocentně si všímám reakcí během toho představení. Určitě, jo, protože třeba když člověk jde na nějakou tu Sněhurku nebo tak, tak se bavím tím, že se lidi tak super baví, protože já už to třeba znám, tak

je úžasný, že se tak krásně baví. Nebo jsem někdy seděla a za mnou si tak ob dvě řady pán zpíval. “ (P79: 23_zena_SS.rtf – 79:34 MDB)

„Samozřejmě, kdyby to bylo publikum, z kterého bych cítila něco nepříjemného, tak by mě to asi hrozně rozladilo. Mám ráda, když vidím, že ty lidi opravdu vnímají, že jsou do toho ponořeni, že se baví nebo jsou vážní, podle toho, jaká je ta hra. Mám ráda, když jsou zapojeni, napojeni, nemám ráda lidi, kteří se tam ošívají a ruší a hlavně mobily a tak. “ (P25: 43_zena_ss.rtf – 25:27 HUSA)

„Já jsem ten typ, co když je na jevišti nějaký vtíp nebo akce, tak se dívá po ostatních a hledá souhlasné pohledy. Jestli je mají a jestli to taky tak chápou. Nemusí to být ani legrační moment, může to být něco nezvyklého. “ (P53: 21_zena_SS.rtf – 53:28 HUSA)

Spolupřítomnost divák–postava/děj

Na vtažení do děje může mít zásadní roli prostor:

„A bylo to takový, že mě to víc vtáhlo než na velkém jevišti.” (P41: 26_muz_SS.rtf – 41:16 DUS)

„Prostor malý a divák je někdy sám vtažen do děje. “ (P42: 27_muz_VS.rtf – 42:22 DUS)

„Protože jsou to menší divadla, provedení inscenací je komornější a divák se často spolupodílí na inscenaci, protože ten prostor je tak malý, tak je hodně vtažen do děje. “ (P65: 26_zena_SS_3_druhy_pokus.rtf – 65:10 DUS)

Někdy divák aktivně vyhledává bližší kontakt s hereckou akcí:

„Prostě vždycky je to trošku risk, je to experiment a hlavně, co mě asi na tom láká, je mnohem bezprostřednější kontakt s tím hercem. Já si rád sedám do první nebo do druhé řady a stávám se součástí toho děje. “ (P26: 50_muz_VS.rtf – 26:16 DUS)

Blízkost a spolupřítomnost může v divákovi vyvolávat i jistý pocit výjimečnosti:

„No, jako dobrý no. Líbí se mi, že je ten prostor takový malý. Sice tam byla docela zima, ale prostě bylo to takové... soukromé a měla jsem pocit, že herci hrají jenom pro mě. Jako bych tam stála s nima... prožívala jsem to prostě všechno hrozně moc s nima.“ (P30: 15_zena_ZS.rtf - 30:17 DUS)

„Já myslím, že je to stejné, jako když se podíváme na dobrý film - že z toho má člověk dobrý pocit a ještě navíc je to proto, že ti herci na jevišti hrají jenom pro vás. Vy tam sedíte jako divák a teoreticky se jich (herců) můžete dotknout (teda kdybychom seděli trochu blíž).“ (P62: 24_zena_SS.txt - 62:17 DUS)

Intimnita prostoru nemusí samozřejmě vyvolávat intimitu prožitku:

„ale potom to ve mně jako kdyby obrátilo ten pocit z toho, že ty herce mám před sebou, že je vlastně mám kousek od sebe a je to... člověk se do toho totiž mnohem víc vžije potom, do toho děje.“ (P33: 18_zena_ZS2.rtf - 33:34 DUS)

„Myslím, že kdyby to bylo ve větším prostoru tak by to vůbec nebylo tak dobrý. Byli jsme asi ve třetí řadě, tak jsme to měli skoro až u nosu.“ (P46: 40_muz_SS.rtf - 46:26 DUS)

Výjimečně může být blízkost pocíťována i negativně:

„Jak když se koukáte na film z koncentráku, ale on je najedou 2 metry před vámi.“ (P42: 27_muz_VS.rtf - 42:74 DUS)

Když jsem tam jednou seděl úplně vepředu na polštářích, tak to ale bylo až moc. Byli jsme de facto na scéně a možná i trochu zavazeli. (P42 27_muz_VS.rtf 42:56 DUS)

Spolupřítomnost divák-herce (v rámci představení)

„hrozně ten zpěv na mě zapůsobil, jak jsem to slyšela tak bezprostředně blízko a vždycky hlavně vnímám ty herce, a pozorovat, jak se u toho tváří a to se mi hrozně líbilo, že všichni... že šlo vidět, že je to

baví, že do toho šli s nasazením. “ (P 3: 18_zena_student_ss.rtf - 3:41 HUSA)

„Ne, tam ne. Chodili jsme třeba do třetího pořadí nahoru a člověk na ně tak neviděl. Takže vidíte malinkatý lidičky a ten vztah nemáte. (….) Na Provázku sedím dva metry od těch herců, pomale na mě prskají, tak je to úplně o něčem jiném, než když sedím v Mahence a sotva je vidím. Takže psychicky si tak vytvářím vztah. “ (P 8: 20_zena_student_vs.rtf - 8:87 HUSA)

„Navíc když tam sedím a koukám dolů na to jevištěátko, nějak jakože víc mě to vtáhne do hry. Taky ti herci nejsou ani jako moc herci, spíš jako normální lidi, jak jsou tak blízko. “ (P31: 16_muz_ZS.rtf - 31:22 DUS)

„Divadlo má hroznou výhodu v komunikaci s herci a v bezprostřední blízkosti ději a tomu, co se odehrává před námi. “ (P56: 22_zena_SS.rtf - 56:1 DUS)

Prožívání blízkosti se u ovšem diváků může velmi lišit:

„je to takový, není to prostě Janáčkovovo divadlo, který je takový neosobní, kde opravdu nezahlídnete, já jsem tam byla naposled na Rusalce a už to bylo hrozný fakt, protože to nezahlídnete pomalu ani to hlediště, je to takový neosobní, kdežto tady je to právě tím, že není to tak jako, tak jak třeba ten Provázek, že sedíte opravdu na těch deseti řadách, prostě strašně blízko jeviště, tady taky, je to větší, ale furt je to komorní, furt to považuju tu činoherní scénu za takovou střední malou scénu jo, a proto se mi to líbí tady, já nemám ráda velký, mám třeba ráda Činoherní klub v Praze jo, kde se taky sedí na tom ochozu a v několika řadách dole, kde je to tak všechno blízko toho jeviště jo, a nemám to ráda takový to odtazitý, kde je prostě přesně oddělený ještě lépe několika metrami prostě to hlediště od jeviště, a ty Měšťáci se mně v tomhle jo líbej, že to je takovej ten, taková ta velikost, která mně akorát vyhovuje toho divadla jo. “ (P93: 43_zena_VS.rtf - 93:24)

Respondentka vnímá činoherní scénu MDB jako vhodný kompromis, Janáčkárna

je proti moc velká, ale všimněme si, blízkost a intimita HUSY| ji také obtěžuje (a zároveň se jí líbí maličký Činoherák, zřejmě potřebuje divadlo s rampou... aby za ní bylo krytá?)

Spolupřítomnost divák-herec (mimo divadelní prostor)

„prostě když tam přijdu, tak se tam cítím fajn, když tam sedím a sedí tam ti herci, v té Veselé Huse a nějakým způsobem mě to tam táhne.“

(P12: 21_muz_student_VS.rtf - 12:63 HUSA)

“Prostě je to takový...jak je míň herců a i ta scéna, že se to vlastně furt mění a i hodně se dostaneš do toho kontaktu, i tady ta kavárna třeba, je to takový rodinný.“ (P13: 21_muz_VS2.rtf - 13:16)

„Tam byla úžasná atmosféra, diváci byli zapojení do té scény, na konci jsme byli spokojení, že si člověk mohl s těma hercem jít dát pivečko, popovídat si, zapálit si, takže nám to přinášelo i to, že tam byla možná ta konfrontace s tím hercem.“ (P16: 22_24_zena_studentVS.rtf - 16:25)

“Ten kontakt tam probíhá víc mezi umělcema a divákama. To si myslím, že je důležitý v té dnešní odcizené době atd., vytvářet ten pocit spřízněnosti.“ P70: 31_muz_VS.rtf - 70:64

“Ta přímá komunikace s těma herce po představení. To že oni sami za náma přišli a ptali se jak se nám to líbilo a podobně, takže pro mě největší zážitek z představení, je právě ta diskuze s těma hercem po představení.“ P16: 22_24_zena_studentVS.rtf - 16:37

Ve většině odpovědí hraje klíčovou roli prostor, přičemž jeho vnímání je variabilní a pro různé diváky hraje různé role v utváření pocitu spolupřítomnosti. Pozorujeme jednak prostor jako aktivní činitel/strůjce intimity (*„malá scéna je lepší, je to více familiérní“* P37: 20_muz_SS.rtf - 37:7 DUS). Takové chápání prostoru dominuje u DUSu, jehož prostorové dispozice k akcentaci takovéto prostorové funkce vybízejí. Vysoké procento diváků Hadi a Husy však chápe vliv prostoru na vnímání intimity/spolupřítomnosti podobně, přičemž opakovaně referují

o záměrném vyhledávání prvních řad pro zprostředkování většího (emotivnějšího) zážitku.

Do popředí vystupuje subjektivita intimního prostoru: DuS je prokazatelně malý prostor, menší potřeba komparace (málokdo z respondentů si vypomáhá srovnáním s větším divadelním prostorem); u Husy důraz na flexibilitu uspořádání hlediště, u Husy i Hadi důraz na fakt, že sál není nejmenší, ale především v prvních řadách přímý kontakt s hercem, zapojování diváků do hry, tendence herců narušovat pomyslnou čtvrtou stěnu a vstupovat mezi diváky. Občasná je tendence poukázat na malost prostoru odkazem k MDB nebo Národnímu divadlu, časté je chápání obou jako alternativních prostor/malých scén oproti pevně ukotveným větším divadlům. V MDB se optika intimity prostoru posouvá v souladu s habitem diváka: oproti olbřímí hudební scéně působí na diváky (jsou to více abonenti?? - dávalo by to smysl)

Specifika Husy lze spatřovat především ve faktu, že diváci jako u jediného divadla akcentují Husu jako instituci, zřetelný je princip sebeidentifikace, souznění, „kolektivní“ modus.

“Ta kategorie lidí, samozřejmě jsou to všechny věkové kategorie, ale určitě je to spřízněnost životním postojem. Já z nich cítím, já nevím, že asi nenadávali na Havla, že nemusí trošku Klause. Já to prostě tak nějak cítím. Moji spříznění spoludiváci, kterým není lhostejno, jakým se Brno udává směrem v souvislosti s kulturou. Kdo je primátor, jak se chová. Přemýšlí víc do hloubky. “ P70: 31_muz_VS.rtf - 70:33 HUSA

Hadi v mnoha ohledech vychází jako scéna podobná Huse, větší důraz je kladen na kontakt herce a diváka a souznění v publiku.

DuS vybízí k prožívání spolupřítomnosti skrze prostor (přítomno i u Husy a Hadi, jen latentněji, často pouze nezazní výraz prostor - číst a nalyzovat proto více po smyslu a méně po formě); možný negativní dopad takto malého prostoru - přílišné zhuštění emocí.

MDB - diváci zde především sledují ostatní diváky, spolupřítomnost realizována právě pomocí spolupřítomujících, méně s důrazem na blízkost herce.

Sporadický je výskyt vcítění diváků do postavy (*a já jsem občas sdílela ty jejich pocity; A bylo to takový, že mě to víc vtáhlo než na velkém jevišti*), častěji zastoupená je zpětnovazební smyčka - vzájemné předávání energie, spoluprožívání, (*že člověk vidí ty živý herce a cítí z nich tu energii*). S tím je spojená tzv. emoční nákaza: někteří diváci přiznávají tendenci záměrné(!) tendence nechat se strhnout a ovlivnit emocemi okolosedících diváků, opačným pólem je rušivý prvek - komentáře, v nichž diváci vyjadřují nelibost nad smíchem/nevhodnými reakcemi (dle jejich mínění) na reakce někoho v publiku. Na tomto místě je nutné rozlišit záměrné (viz výše) a nezáměrné spoluprožívání/zakoušení atmosféry a nálady obecnostva, které souvisí s principem živosti a je tedy automatické a často téměř nevnímané (kašel atd.).

Pro jisté procento diváků je spolupřítomnost úzce spjata s živostí artefaktu:

“V divadle je ten kontakt živější. V divadle herci komunikují s diváky. Ve filmu samozřejmě také, ale ne v takové míře.” P54: 22_zena_SS2.rtf - 54:4

“Co je na tom krásný? To, že každý to představení je jiný a že člověk vidí ty živý herce a cítí z nich tu energii.” P60: 24_25_zena_zena_SS.rtf - 60:13

“Pokaždé má to představení jinej náboj, jinej... prostě může předat něco jinýho, zato ten film je furt stejnej, pak na tom člověk třeba uvidí něco víc, ale ten film může člověk vidět opravdu 20-krát a je to relativně na jedno brdo, zatímco v tom divadle opravdu cítí ten kontakt s hercem, to že to divadlo žije prostě jinak.” P88: 34_muz_VS.rtf - 88:4

Mně to kino přijde mrtvé, že tam není ten kontakt s hercema a s lidma. Není to naživo. Když se v divadle něco stane, tak oni to musí v ten okamžik vyřešit a ve filmu se to smaže a točí se dál. V divadle je to hned. (P11: 20_zena_studentka_VS_2.rtf 11:19 HUSA)